

ARTUR PILAK

(26 V 1938–10 XII 2010)

Dr Artur Pilak, emerytowany adiunkt i starszy wykładowca w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego, urodził się 26 maja 1938 roku w Borysławiu. Po wojnie rodzina osiedliła się we Wrocławiu. Młody Artur Pilak z racji trudnej sytuacji materialnej zmuszony był łączyć pracę w charakterze robotnika niewykwalifikowanego w Zakładach Graficznych i naukę w Liceum Ogólnokształcącym dla Pracujących. Nie byłoby może w tym nic szczególnego, gdyby nie fakt, że to właśnie ów przypadkowy kontakt z drukarnią — jak sam twierdził — w dużej mierze wpłynął na kierunek jego dalszych zainteresowań.

Maturę uzyskał w 1958 roku i w tym samym roku podjął studia bibliotekoznawcze na Uniwersytecie Wrocławskim. Ukończył je w 1963 roku wraz z drugim z kolei rocznikiem studentów wrocławskiego bibliotekoznawstwa stacjonarnego. Pracę magisterską o *Roli księgarza wrocławskiego w upowszechnianiu książki polskiej w wieku XVIII* napisał na seminarium prof. Karola Głombiowskiego (była później podstawą publikacji w serii zeszytów naukowych *Acta Universitatis Wratislaviensis* No 72, *Bibliotekoznawstwo* 5, Wrocław 1967).

Po studiach Pilak początkowo pracował w redakcji czasopisma „Węgiel Brunatny”, następnie od 1964 roku we wrocławskim Zakładzie Karnym, łącząc stanowisko bibliotekarza z funkcją wychowawcy. Rok później został kierownikiem działu udostępniania w jednej z dzielnicowych bibliotek publicznych Wrocławia, a w 1966 roku został zatrudniony na etacie asystenta w ówczesnej Katedrze Bibliotekoznawstwa na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Opiekunowie naukowci jego pierwszych poczynań badawczych dali mu znakomite podstawy, dr A. Pilak umiał je zaś świetnie wykorzystywać.

W 1974 roku uzyskał stopień naukowy doktora na podstawie rozprawy *Księgarstwo w Rzeczypospolitej Krakowskiej w latach 1815–1846*, przygotowanej pod opieką prof. Bronisława Kocowskiego, a wysoko ocenionej przez recenzenta prof. Henryka Barycza (publikowana była w dwu częściach na łamach „Roczników Bibliotecznych” R. 19: 1975). Praca oparta na niezwykle bogatym i unikatowym materiale źródłowym ukazywała dzieje księgarstwa na tle sytuacji politycznej, gospodarczej i kulturalnej Rzeczypospolitej Krakowskiej, ujawniała także nieznanie wcześniej informacje o dziewiętnastowiecznej reklamie książki, upodobaniach czytelniczych i zainteresowaniach literackich. Od tej pory badania Pilaka nad księgarstwem, rozszerzone o problematykę wydawniczą owocowały kolejnymi publikacjami o historii i współczesności handlu książką. W rezultacie pene-

tracji zasobów archiwalnych oraz bibliotecznych powstawały opracowania szczegółowo i zawsze kompetentnie omawiające i szerokie zagadnienia, i wąskie tematy, przynosząc nową wiedzę z zakresu historycznego księgoznawstwa.

Przez wiele lat głównym polem naukowej aktywności Artura Pilaka były właśnie dzieje księgarstwa — we Wrocławiu i na Śląsku, w Krakowie, również w perspektywie ogólnopolskiej. Gdy w latach sześćdziesiątych Pilak podejmował te badania, miały one charakter pionierski; dzisiaj historia księgarstwa stanowi już szeroko rozbudowaną i pełnoprawną część historiografii książki. Z tego zakresu pozostawił wartościowe opracowania publikowane w „Rocznikach Bibliotecznych”, „Studiach o Książce”, w „Księgarzu”, a także liczne hasła w *Encyklopedii Wrocławia* (Wrocław 2000), *Encyklopedii Krakowa* (Kraków 2000).

Zawsze interesowali go ludzie książki, toteż z pasją poszukiwał faktów z ich życia i działalności. Sięgał do pamiętników, wspomnień i korespondencji, opracowań monograficznych i przyczynkarskich, by następnie tworzyć interesujące, niekiedy wręcz plastyczne charakterystyki postaci. Sporządził wiele biogramów dla opracowywanej w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego bazy danych „Kultura książki na Śląsku”.

Zgłębianie źródeł sprawiało mu przyjemność i dawało satysfakcję, lubił bowiem odkrywać nowe fakty, analizować je, szukać związków. Wśród wykorzystywanych przez Pilaka materiałów źródłowych wyjątkowo miejsce zajmowała prasa. Badał zamieszczone w niej ogłoszenia księgarskie, wydobywając ważne informacje świadczące o formach popularyzacji, reklamy, obiegu książki i czytelnicych zainteresowaniach w wiekach XVIII–XIX. Walory źródłowe anonsów ukazał w artykule *Prasowe ogłoszenia księgarskie jako źródło do dziejów książki*, opublikowanym w „Studiach o Książce” (1976), cytowanym potem często w pracach bibliologicznych.

Do problematyki śląskiej powrócił w latach dziewięćdziesiątych, gdy w ramach Re-sortowego Programu Badań Podstawowych, poświęconego przeobrażeniom społecznym i narodowościowym na Śląsku, w którym miejsce znalazły też problemy historii książki, bibliotek i czytelnictwa, przeprowadził kwerendę w „Schlesische Provinzialblätter” (1785–1849) i nowej serii tegoż periodyku („Schlesische Provinzialblätter” — „Neue Folge”, „Rübezahl”, 1862–1875). Efekty tych żmudnych i jakże skrupulatnych badań inseratów prasowych ogłosił w artykule *Księgarstwo śląskie w latach 1785–1875 w świetle „Schlesische Provinzialblätter”* (Roczniki Biblioteczne R. 35 : 1991 z.1/2).

Nie sposób pominąć także, uzupełnionej ciekawymi komentarzami, analizy księgozbioru znanej i zasłużonej dla Śląska rodziny Gryphiusów, którą przedstawił w artykule „*Catalogus Bibliothecae Gryphianae*”. *Próba analizy księgozbioru* (Acta Universitatis Wratislaviensis, Bibliotekoznawstwo 6, Wrocław 1970). Ważnym składnikiem jego naukowej aktywności były też liczne recenzje publikacji polskich i niemieckich, krytyczne, w których nierzadko dochodziły do głosu ironia i ukryty żart.

Problemy zdrowotne, które nękały Pilaka w ostatnich latach życia, nie sprzyjały pracy twórczej. Zawsze jednak chętnie dzielił się własną wiedzą z kolegami i studentami, a że w opowieściach nieustannie dawała znać o sobie autentyczna pasja, chętnie go słuchano i korzystano z nieśmiałył skądinąd rad.

Przez kilkadziesiąt lat jako nauczyciel akademicki przedmiotów księgoznawczych i bibliotekarskich wyspecjalizował się szczególnie w zagadnieniach wydawniczych i księgarskich, w problematyce klasyfikacji piśmiennictwa, języków informacyjnych i opracowania dokumentów. Zajęcia prowadził niebanalnie, nie poddając się rutynie. W latach 1979–2003 prowadził również seminaria magisterskie; wypromował 71 magistrów. Był wspnianym i lubianym nauczycielem akademickim dla wielu pokoleń studentów i słuchaczy studiów podyplomowych. Prawdziwie lubił dydaktykę i miał ze studentami znakomite relacje. Umiał bowiem wytworzyć atmosferę partnerstwa, będąc przy tym wymagającym i konsekwentnym nauczycielem, wykazywał szczególny dar i sztukę zarazem w łączeniu programu zajęć z zabawą i intelektualną przygodą. Nie tylko studenci cenili go i szanowali za wiedzę i umiejętność jej przekazywania, za błyskotliwą inteligencję i niebanalny dowcip. Był zawsze interesującym rozmówcą, zaskakującym erudycją, nieoczekiwanymi skojarzeniami, niezwykłymi pomysłami. Przyjaciół i kolegów obdarzał unikatowymi jednoegzemplarzowymi, a wykonanymi przez siebie w niepowtarzalnej grafice żartami literackimi, pastiszami po mistrzowsku naśladowującymi historyczne teksty i formy wykonywanych przez siebie źródeł.

Nieliczni jedynie wiedzieli, że Artur Pilak był doskonałym znawcą problematyki sztucznych języków międzynarodowych (interlingwistyki); kilka z nich opanował czynnie, w mowie i piśmie — Esperanto, Ido, różne projekty Interlingua. Żałować tylko można, że swojej wiedzy z tego zakresu szerzej nie ujawniał. W trudno dostępnych czasopismach i drukach ulotnych pozostało kilka tylko jego tekstów esperantologicznych i interlingwistycznych.

Odszedł z niewielkiego już grona pierwszych pokoleń wrocławskiego bibliotekoznawstwa człowiek pełen talentów, patrzący na świat i ludzi z dystansem i z sobą tylko właściwym poczuciem humoru.

Ewa Żgutowicz, Krzysztof Migoń